

СТ А Н О В И Щ Е

за дисертационен труд за присъждане на
образователна и научна степен „доктор” на тема

„КУЛТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПЕРИОДА Св. КИРИЛОВО (РБЕ 3) В ТРАКИЯ”

Докторант на самостоятелна подготовка към НАИМ-БАН:

Морена Христова Стефанова - Research Associate, Отдел за Египетско
изкуство, Метрополитен Музей, Ню Йорк

Автор на становището:

доц. д-р Стефан Цветков Александров, НАИМ – БАН

Дисертационният труд е представен в два тома (текстова и илюстративна част)
Първият том се състои от Въведение, Осем глави и Заключение (308 страници
текст) и списък на използваната литература – общо 629 заглавия. Илюстративната
част се състои от 240 табла и 4 карти.

I. Актуалност на темата

В последните 25 години проучванията на ранната и средна бронзова епоха в
източната част на Горнотракийската низина отбелязаха значителен напредък. Бяха
подновени или продължиха проучвания на епонимни обекти като Караново,
Дядово, Михалич, осъществени бяха проучвания (редовни или спасителни) в
Гълъбово, Мъдрец, Крън, Черна гора и др., реинтерпретирани бяха данните от
някои стари разкопки (Казанлък), поставено беше началото на изследване със
съвременни методи на отделни проблеми като погребалните практики, култовите
структури, търговските пътища и взаимоотношения и др. По този начин
последният етап на РБЕ в района се превърна в един от най-добре проучените чрез
разкопки праисторически периоди у нас въобще. Аналогичен напредък отбелязаха
и проучванията в турска Тракия и Северна Гърция, което даде възможност
проблемите на епохата там да се поставят в пряка или опосредствена връзка с
историческото развитие в източна Егея и Анатолия през втората половина на III
хил. пр.Хр. В този смисъл появата на обобщаващ труд върху последния етап на
РБЕ в Тракия беше належаща предвид факта, че голяма част от проучванията у нас
все още остават непубликувани, както и от нуждата от нов прочит на периода като
цяло и намирането на мястото на региона в югоизточноевропейските и
източносредиземноморски процеси, довели до появата на блестящите егейски

цивилизации от II хил. пр.Хр.

II. Количество и качество на археологическите извори

В основата на дисертационния труд стоят прецизно обработените от М. Стефанова записи и движим репертоар от досега слабо познатите проучвания на селищна могила и открито селище Нова Загора, както и данните от личните проучвания на автора в района на Михалич. Тук добавям и обработените и използвани в труда стратиграфски данни и материали от проучванията на основни за периода обекти като Караново, Езеро, Дядово, Гълъбово, Мъдрец, Казанлък, Крън, Асара-Констанция, Златна Ливада, Черна гора 1, Драма. Като цяло, докторантът борави с повече от 40 проучвани археологически обекти и материалите от тях, които, както в количествено, така и в качествено отношение предлагат повече от достатъчно археологическите извори за изпълнението на поставените в дисертацията цели.

III. Дисертабилност на темата

Имайки предвид актуалността на темата, количеството и качеството на археологическите извори, възможността за прилагането при разработката ѝ на съвременни методическите и теоретични постановки, както и за използването на новите технически достижения, считам, че темата определено е дисертабилна.

IV. Цели и задачи, методи, структура на дисертационния труд

Основната цел на труда е *„...да се изследва и характеризира културата през третия етап на РБЕ в този район и да се дефинират нейните хронологически и териториални параметри“* (стр. 7-8). Тази цел е осъществена чрез решаването на алгоритъм от поставени задачи, които логично водят дисертанта до финалните страници на труда с опита за осмисляне на мястото на региона в общеевропейското развитие в края на III хил. пр.Хр.

Успоредно с използването на традиционните подходи за решаване на поставените задачи – стратиграфски, класификация и типология, статистика и комбинаторика, картография и др., М. Стефанова удачно използва също макро- и микроанализа, структурния, пространствения и контекстуален анализи. Като цяло, от методическа и теоретична гледна точка, в голямата си част дисертацията е издържана в стила на пост-процесуализма от края на XX и началото на XXI век, което се превръща във все по-отчетлива тенденция в съвременната българската археология.

Структурата на дисертацията е добра, съобразена с целите на изследването и спецификата на конкретните археологически извори. Обособяването на две части – *„Етапът Св. Кирилово в Тракия: археологически проучвания и изворова база“* (стр. 10-97) и *„Културна характеристика на етапа Св. Кирилово в Тракия“* (стр. 98-302) удачно съчетава традиционния археологически анализ (част I) с преобладаващ в отделни части пост-процесуален подход при интерпретацията на археологическия запис (част II).

Част I по същество представлява очертаване и характеризиране на изходната база, от която тръгва решаването на поставените цели. Тук следва да отбележа

демонстрираните от автора прецизно познаване на спецификата на отделните археологически обекти и критичния анализ на археологическите ситуации, които дефинират изцяло наличната изворова база за решаване на поставените в дисертацията цели.

Част II отговаря последователно на отделните задачи, поставени във Въведението – а именно характеристика на културата през етапа Св. Кирилово с нейните основни компоненти – II.1 *Селищна система* (стр. 99-140); II.2 *Керамика* (стр. 141-187); II.3 *Метални, каменни, кремъчни и костни изделия* (стр. 188-208); II.4 *Погребални обреди* (стр. 209-226); II.5 *Обредни структури, предмети и практики* (стр. 227-274). Следва веднага да отбележа, че анализираният културен елемент във всяка една глава би могъл сам по себе си да бъде предмет на отделна дисертация. В този смисъл основен тук е балансът между отделните анализирани компоненти и извеждането на най-съществените им характеристики, с което дисертантът се е справил успешно. Разбира се, известен дисбаланс съществува (напр. в обема на глави II.3 и II.4 сравнени с останалите три), но той е резултат по-скоро на реалната археологическа ситуация и неравностойността на обема извори, отколкото на увлечение на автора по култовото и обредното, например.

Приносите в тази част на дисертацията не са един и два, поради което ще отбележа основните. Представената картина за характеристиките, появата и развитието на *керамичния репертоар „Св. Кирилово“* се прави за първи път в историографията. Фактът, че тя се основава и на стратиграфски данни прави предложената *периодизационна схема* на развитието на Св. Кирилово на два етапа още по-убедителна. Аналогична е и ситуацията с анализа на *селищните структури* и опита за тяхното диференциране. Разбира се, въпреки и убедително предложена, тази идея предстои да бъде доказвана и допълвана от бъдещите теренни проучвания. Предложената възстановка на *обредните структури, предмети и практики* също е с приносен характер. Възможно и дискуссионен, по мое мнение анализът на М. Стефанова заслужава адмирации, а предложените паралели с „исторически“ региони като Източното Средиземноморие, Мала Азия и Египет са достатъчно убедителни.

В първата част на глава II.6 *Характеристика на феномена Св. Кирилово в Тракия* (стр. 275-302) анализът в предишните глави е обобщен, като са представени основните характеристики на феномена Св. Кирилово, вкл. неговия *териториален обхват, генезис и прехода към СБЕ*. Освен отбелязаните по-горе приноси, заслужава да се отбележат изводите за *континуитет в развитието РБЕ 2 – РБЕ 3 – СБЕ*. Втората част на тази глава третира мястото на феномена „Св. Кирилово“ в рамките както на РБЕ в Тракия, така и в един по-голям регион с акцент на югоизток. Тук за първи път е дискутиран подробно проблемът „Св. Кирилово – Юнаците“, като са изведени общите черти и различията между двете явления и е предложена контактна зона между тях в района на Пловдивското поле. Заслужава внимание и анализът на контактите с източна Тракия и региона на източното Средиземноморие като цяло. Тук отбелязвам и идеята на дисертанта за

проникването на големия Транс-анатолийски караванен път до вътрешността на Тракия.

В заключение отбелязвам:

1. Темата на дисертацията е удачно избрана и е дисертабилна; такъв род изследване се прави за първи път в българската археология;
2. Поставените пред дисертанта цели и задачи са изпълнени;
3. За първи път в историографията са представени генезиса, основните характеристики и териториалният обхват на явлението Св. Кирилово, както и преходът към СБЕ;
4. За първи път подробно са анализирани керамичният репертоар, селищната структура, металните и др. дребни находки, обредните комплекси и действия;
5. С поставянето на феномена Св. Кирилово в контекста на югоизточноевропейските и източносредиземноморските култури от втората половина на III хил. пр.Хр. М. Стефанова подига и въпроса за неговото място в процеса на индоевропеизация и формиране на европейската култура през блестящото II хил. пр.Хр.
6. Използваната литература е изчерпателна, каталогът и илюстрациите са изработени на високо научно ниво.
7. По темата на дисертацията са публикувани 6 труда.

С оглед на посочените многобройни приноси на дисертацията **ще гласувам ЗА присъждането на Морена Христова Стефанова на образователната и научна степен “доктор”.**

12.09.2013
София

С уважение:

/доц. д-р Стефан Александров/